

Bioloogia

Kooliaste: gümnaasium

1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid:

Gümnaasiumi bioloogiaga taotletakse, et õpilane;

- 1) arendab loodusteadustealast ja tehnoloogiaalast kirjaoskust, loovust ning süsteemset mõtlemist
- 2) tunneb huvi bioloogia ja teiste loodusteaduste vastu, saab aru nende tähtsusest igapäevaelus ja on motiveeritud elukestvaks õppeks
- 3) saab süsteemse ülevaate elusloodusest ja selle olulisematest protsessidest ning kasutab korrektset bioloogiaalast sõnavara
- 4) suhtub vastutustundlikult elukeskkonda, väärtustab bioloogilist mitmekesisust ning vastutustundlikku ja säästvat eluviisi
- 5) kasutab bioloogiainfo leidmiseks erinevaid, sh elektroonilisi teabeallikaid ning hindab kriitiliselt neis sisalduvat teavet
- 6) rakendab bioloogiaprobleeme lahendades loodusteaduslikku meetodit
- 7) langetab igapäevaeluga seotud kompetentseid otsuseid, tuginedes teaduslikele, majanduslikele ja eetilise-moraalsetele seisukohtadele, arvestades õigusakte ning prognoosib otsuste tagajärgi
- 8) on omandanud ülevaate bioloogiaga seotud elukutsetest ning rakendab bioloogias saadud teadmisi ja oskusi karjääri planeerides

2. Õppeaine kirjeldus

Bioloogial on tähtis koht õpilaste loodusteaduste- ja tehnoloogiaalase kirjaoskuse kujunemises. Bioloogia tugineb põhikoolis saadud teadmiste, oskuste ja hoiakutele ning seostub gümnaasiumi keemias, geograafias, füüsikas, matemaatikas ja teistes õppeainetes õpitavaga- selle kaudu kujunevad õpilastel mitmed olulised pädevused, omandatakse positiivne hoiak kõige elava ja ümbritseva suhtes ning väärtustatakse vastutustundlikku ja säästvat eluviisi. Bioloogias omandatud teadmised, oskused ja hoiakud lõimitult teistes õppeainetes omandatuga on alus sisemiselt motiveeritud elukestvale õppimisele.

Gümnaasiumi bioloogias saadakse probleemide lahendamise kaudu tervikülevaade elu mitmekesisuse, organismide ehituse ja talitluse, pärilikkuse, evolutsiooni, ökoloogia ning keskkonnakaitse ja rakendusbioloogia alustest. Õpilased saavad ülevaate bioloogiateaduste peamistest seaduspärasustest, teooriatest ja tulevikusuundumustest ning nendega seotud rakendustest ja elukutsetest, mis aitab neid elukutsevalikus.

Bioloogiateadmised ja –oskused omandatakse loodusteaduslikule meetodile tuginevate uurimuslike ülesannete kaudu, mille vältel õpilased saavad probleemide püstitamise, hüpoteeside sõnastamise ja katsete või vaatluste planeerimise ning nende tegemise, tulemuste analüüsi ja tõlgendamise oskused. Olulisel kohal on uurimustulemuste suuline ja kirjalik esitamine, kaasates otstarbekaid verbaalseid ning visuaalseid esitusvorme. Omandatakse igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamise ja pädevate otsuste langetamise oskused, mis suurendavad õpilaste toimetulekut looduslikus ja sotsiaalses keskkonnas.

Õppimine on probleemipõhine ja õpilaskeskne ning lähtub õpilase kui isiksuse individuaalsetest ja ealistest iseärasustest ning tema võimete mitmekülgselt arendamisest. Aktiivõppe põhimõtteid järgiva õppetegevuse rõhuasetused on loodusteaduslikule meetodile tuginev uurimuslik käsitlus ning looduslikku, tehnoloogilist ja sotsiaalset keskkonda siduvate probleemide lahendamine, millega kaasneb õpilaste kõrgemate mõtlemistasandite areng.

Kõigis õppetegevuse etappides kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid ja IKT võimalusi. Ühtlasi saavutatakse erinevate, sh elektroonsete teabeallikate kasutamise ning neis leiduva teabe tõepärasuse hindamise oskus. Gümnaasiumi bioloogias pööratakse suurt tähelepanu õpilaste sisemise õpimotivatsiooni kujunemisele. Selle suurendamiseks kasutatakse mitmekesiseid aktiivõppevorme: probleem- ja uurimuslikku õpet, projektõpet, rollimänge, diskussioone, ajurünnakuid, mõistekaartide koostamist, õuesõpet, õppekäike jne.

Kõige sellega kujundatakse õpilaste bioloogiateadmisi ja – oskusi, mis võimaldavad neil erinevaid loodusnähtusi ning protsesse mõista, selgitada ja prognoosida. Seejuures kujundatakse bioloogia kui loodusteaduste ja kultuurinähtuse suhtes positiivset hoiakut, mis igapäevaelu probleemide lahendamisel võtab arvesse teaduslikke, majanduslikke, sotsiaalseid, eetilisi-moraalseid aspekte ning õigusaktides sätestatud.

3. Gümnaasiumi õpitulemused:

Gümnaasiumi lõpetaja :

- 1) väärtustab bioloogiaalaseid teadmisi, oskusi ning hoiakuid loodusteadusliku ja tehnoloogiaalase kirjaoskuse oluliste komponentidena ning on sisemiselt motiveeritud elukestvaks õppeks
- 2) teadvustab looduse, tehnoloogia ja ühiskonna vastastikuseid seoseid ning saab aru nende mõjust elukeskkonnale ja ühiskonnale
- 3) on omandanud süsteemse ülevaate eluslooduse peamistest objektidest ja protsessidest ning organismide omavahelistest suhetest ja seostest eluta keskkonnaga
- 4) suhtub vastutustundlikult elukeskkonda, väärtustab bioloogilist mitmekesisust ning vastutustundlikku ja säästvat eluviisi
- 5) rakendab loodusteaduslikku meetodit bioloogiaprobleeme lahendades. Planeerib, teeb ning analüüsib vaatlusi ja katseid ning esitab saadud tulemusi korrektselt verbaalses ja visuaalses vormis
- 6) oskab langetada looduse ja sotsiaalkeskkonnaga seotud kompetentseid otsuseid ning prognoosida otsuste tagajärgi
- 7) kasutab erinevaid bioloogiaalase, sh elektroonilise info allikaid, analüüsib, sünteesib ja hindab kriitiliselt neis sisalduvat teavet ning rakendab seda tulemuslikult eluslooduse objektide ja protsesside selgitamisel ning probleemide lahendamisel
- 8) kasutab bioloogiat õppides ja uuringuid tehes otstarbekalt tehnoloogiavahendeid, sh IKT võimalusi
- 9) On omandanud ülevaate bioloogiaga seotud elukutsetest ning rakendab bioloogiateadmisi ja –oskusi karjääri planeerides

4. Õppetegevused

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja eeldatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingu teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab piisavalt aega nii huvitegevuseks kui ka puhkuseks;
- 3) võimaldatakse nii individuaal- kui ka ühisõpet (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd, õppekäigud, praktilised tööd, töö arvutipõhiste õpikeskkondadega ning veebimaterjalide ja teiste teabeallikatega), mis toetavad õpilaste kujunemist aktiivseteks ja iseseisvateks

õppijateks;

- 4) kasutatakse diferentseeritud õpiülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse IKT-l põhinevaid õpikeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) laiendatakse õpikeskkonda: arvutiklass, kooliümbros, looduskeskkond, muuseumid, näitused, jne;
- 7) toetab avar õppemetoodiline valik aktiivõpet: rollimängud, arutelud, väitlused, projektõpe, õpimapi ja uurimistöö koostamine, praktilised ja uurimuslikud tööd

5. Õppesisu ja õpitulemused kursuseti

I KURSUS

1. Bioloogia uurimisvaldkonnad

Õppesisu

- Elu tunnused, elusa ja eluta looduse võrdlus.
- Eluslooduse organiseerituse tasemed ning nendega seotud bioloogia haruteadused ja vastavad elukutsed.
- Eluslooduse molekulaarset, rakulist, organismilist, populatsioonilist ja ökosüsteemilist organiseerituse taset iseloomustavad tunnused.
- Loodusteadusliku uuringu kavandamine ja tegemine ning tulemuste analüüsimine ja esitamine.
- Loodusteadusliku meetodi rakendamine, lahendades bioloogiaalaseid ja igapäevaelu probleeme.

Õpitulemused

- 1) võrdleb elus- ja eluta looduse tunnuseid ning eristab elusloodusele ainuomaseid tunnuseid;
- 2) seostab eluslooduse organiseerituse tasemeid elu tunnustega ning kirjeldab neid uurivaid bioloogiateadusi ja elukutseid;

- 3) põhjendab teadusliku meetodi vajalikkust loodusteadustes ja igapäevaelu probleemide lahendamisel;
- 4) kavandab ja viib läbi eksperimente lähtuvalt loodusteaduslikust meetodist;
- 5) analüüsib loodusteadusliku meetodi rakendamisega seotud tekste ning annab neile põhjendatud hinnanguid;
- 6) väärtustab loodusteaduslikku meetodit usaldusväärsete järelduste tegemisel.

Praktilised tööd ja IKT rakendamine

- Väikesemahuline uurimistöö, ülevaade loodusteaduslikest meetoditest

2. Organismide koostis

Õppesisu

- Elus- ja eluta looduse keemilise koostise võrdlus.
- Vee omaduste seos organismide elutalitlusega.
- Peamiste katioonide ja anioonide esinemine ning tähtsus rakkudes ja organismides.
- Biomolekulide üldine ehitus
- Organismides esinevate peamiste biomolekulide – süsivesikute, lipiidide, valkude ja nukleiinhapete – ehituslikud ning talitluslikud seosed.
- DNA ja RNA ehituse ning ülesannete võrdlus
- Vee, mineraalainete ja biomolekulide osa tervislikus toitumises.

Õpitulemused

- 1) võrdleb elus- ja eluta looduse keemilist koostist;
- 2) seostab vee omadusi organismide talitlusega;
- 3) selgitab peamiste katioonide ja anioonide tähtsust organismide ehituses ning talitluses;
- 4) seostab süsivesikute, lipiidide ja valkude ehitust nende ülesannetega;
- 5) võrdleb DNA ja RNA ehitust ning ülesandeid;
- 6) väärtustab vee, mineraalainete ja biomolekulide osa tervislikus toitumises.

Praktilised tööd ja IKT rakendamine

- Eri organismide keemilise koostise võrdlemine, kasutades infoallikana internetimaterjale

- Uurimuslik töö temperatuuri mõjust ensüümreaktsioonile
- Praktiline töö DNA eraldamiseks ja selle omadustega tutvumiseks

3. Rakk

Õppesisu

- Rakuteooria põhiseisukohad, selle olulisus eluslooduse ühtsuse mõistmisel.
- Rakkude ehituse ja talitluse omavaheline vastavus peamiste inimkudede näitel
- Päristuumse raku ehituse seos bioloogiliste protsessidega loomaraku põhjal.
- Rakutuuma ja selles sisalduvate kromosoomide tähtsus
- Rakumembraani peamised ülesanded, ainete passiivne ja aktiivne transport bioloogilistes protsessides.
- Tsütoplasmaõrgustiku ja tsütoskeleti talitus.
- Raku ehituse ja talitluse terviklikkus, organellide omavaheline koostöö.

Õpitulemused

- 1) selgitab eluslooduse ühtsust, lähtudes rakuteooria põhiseisukohtadest;
- 2) seostab inimese epiteel-, lihas-, side- ja närvikoe rakkude ehitust nende talitlusega ning eristab vastavaid kudesid mikropreparaatidel, mikrofotodel ja joonistel;
- 3) selgitab rakutuuma ja kromosoomide osa raku elutegevuses;
- 4) võrdleb ainete aktiivset ja passiivset transporti läbi rakumembraani;
- 5) seostab loomaraku osade (rakumembraani, rakutuuma, ribosoomide, mitokondrite, lüsoosoomide, Golgi kompleksi, tsütoplasmaõrgustiku ja tsütoskeleti) ehitust nende talitlusega;
- 6) eristab loomaraku peamisi koostisosi mikrofotodel ja joonistel;
- 7) koostab ning analüüsib skemaatilisi jooniseid ja mõistekaarte raku koostisosade omavaheliste talitluslike seoste kohta.

Praktilised tööd ja IKT rakendamine

- Loomaraku osade ehituslike ja talitluslike seoste uurimine arvutimudeliga
- Epiteel-, lihas-, side-, ja närvikoe rakkude eristamine mikroskoobis ning nendel esinevate peamiste rakuosiste kirjeldamine
- Uurimuslik töö keskkonnategurite mõjust rakumembraani talitlusele

4. Rakkude mitmekesisus

Õppesisu

- Taimerakule iseloomulike plastiidide, vakuoolide ja rakukesta seos taimede elutegevusega.
- Seeneraku ehituse ja talitluse erinevused võrreldes teiste päristuumsete rakkudega.
- Seente roll looduses ja inimtegevuses, nende rakendusbioloogiline tähtsus.
- Inimese nakatumine seenhaigustesse ning selle vältimine.
- Eeltuumse raku ehituse ja talitluse erinevus võrreldes päristuumse rakuga.
- Bakterite elutegevusega kaasnev mõju loodusele ja inimtegevusele.
- Inimese nakatumine bakterhaigustesse, selle vältimine.
- Bakterite rakendusbioloogiline tähtsus.

Õpitulemused

- 1) valdab mikroskopeerimise peamisi võtteid;
- 2) analüüsib plastiidide, vakuoolide ja rakukesta ülesandeid taime elutegevuses;
- 3) võrdleb looma-, taime- ja seeneraku ehitust ning eristab neid nähtuna mikropreparaatidel, mikrofotodel ja joonistel;
- 4) võrdleb bakteriraku ehitust päristuumsete rakkudega;
- 5) eristab bakteri-, seene-, taime- ja loomarakke mikrofotodel ning joonistel;
- 6) toob näiteid seente ja bakterite rakendusbioloogiliste valdkondade kohta;
- 7) seostab inimesel levinumaisse seen- ja bakterhaigustesse nakatumise viise nende vältimise võimalustega ning väärtustab tervislikke eluviise;
- 8) hindab seente ja bakterite osa looduses ja inimtegevuses ning väärtustab neid eluslooduse oluliste osadena.

Praktilised tööd ja IKT rakendamine

- Loomaraku, taimeraku ja seeneraku eristamine mikroskoobis ning nende peamiste rakuosiste kirjeldamine
- Plastiidide mitmekesisuse kirjeldamine valgusmikroskoobiga vaatluste tulemusena
- Seente või bakterite kasvu mõjutavate tegurite uurimine praktilise töö või arvutimudeliga

1. Organismide energiavajadus

Õppesisu

- Organismide energiavajadus, energia saamise viisid autotroofsetel ja heterotroofsetel organismidel.
- Organismi üldine aine- ja energiavahetus. ATP universaalsus energia salvestamises ja ülekandes.
- Hingamine kui organismi varustamine energiaga.
- Hingamise etappideks vajalikud tingimused ja tulemused.
- Aeroobne ja anaeroobne hingamine.
- Käärimine kui anaeroobne hingamine, selle rakenduslik tähtsus.
- Fotosünteesi eesmärk ja tulemus.
- Üldülevaade fotosünteesi valgus- ja pimedusstaadiumist ning neid mõjutavatest teguritest.
- Fotosünteesi tähtsus taimedele, teistele organismidele ning biosfäärile.

Õpitulemused

- 1) analüüsib energiavajadust ja -saamist autotroofsetel ning heterotroofsetel organismidel;
- 2) selgitab ATP universaalsust energia salvestamises ja ülekandes;
- 3) selgitab keskkonnategurite osa hingamisetappide toimumises ning energia salvestamises;
- 4) toob käärimise rakendusbioloogilisi näiteid;
- 5) võrdleb inimese lihastes toimuva aeroobse ja anaeroobse hingamise tulemuslikkust;
- 6) analüüsib fotosünteesi eesmärke, tulemust ja tähtsust;
- 7) koostab ning analüüsib skemaatilisi jooniseid ja mõistekaarte fotosünteesi seoste kohta biosfääriga;
- 8) väärtustab fotosünteesi tähtsust taimedele, teistele organismidele ning kogu biosfäärile.

Praktilised tööd ja IKT rakendamine

- Hingamise tulemuslikkust mõjutavate tegurite uurimine praktilise töö või arvutimudeliga
- Fotosünteesi mõjutavate tegurite uurimine praktilise töö või arvutimudeliga

2. Organismide areng

Õppesisu

- Suguline ja mittesuguline paljunemine eri organismirühmadel, nende tähtsus ja tulemus.
- Raku muutused rakutsükli eri faasides.
- Kromosoomistiku muutused mitoosis ja meioosis ning nende tähtsus.
- Mehe ja naise sugurakkude arengu võrdlus ning nende arengut mõjutavad tegurid.
- Kehaväline ja kehasisene viljastumine eri loomarühmadel.
- Munaraku viljastumine naise organismis.
- Erinevate rasestumisvastaste vahendite toime ja tulemuslikkuse võrdlus.
- Suguhaigustesse nakatumise viisid ning haiguste vältimine.
- Inimese sünnieelses arengus toimuvad muutused, sünnitus.
- Lootejärgse arengu etapid selgroogsetel loomadel.
- Organismide eluiga mõjutavad tegurid.
- Inimese vananemisega kaasnevad muutused ja surm.

Õpitulemused

- 1) toob näiteid mittesugulise paljunemise vormide kohta eri organismirühmadel;
- 2) hindab sugulise ja mittesugulise paljunemise tulemust ning olulisust;
- 3) selgitab fotode ja jooniste põhjal mitoosi- ja meioosifaasides toimuvaid muutusi;
- 4) võrdleb inimese spermatogeneesi ja ovogeneesi ning analüüsib erinevuste põhjust;
- 5) analüüsib erinevate rasestumisvastaste vahendite toimet ja tulemuslikkust ning väärtustab pereplaneerimist;
- 6) lahendab dilemmaprobleeme raseduse katkestamise otstarbekusest problemsituatsioonides ning prognoosib selle mõju;
- 7) väärtustab tervislikke eluviise seoses inimese sugurakkude ja loote arenguga;

8) analüüsib inimese vananemisega kaasnevaid muutusi raku ja organismi tasandil ning hindab pärilikkuse ja keskkonnategurite mõju elueale.

Praktilised tööd ja IKT rakendamine

- Uurimuslik töö keskkonnategurite mõjust pärmseente kasvule
- Kanamuna ehituse vaatlus

3. Inimese talitluse regulatsioon

Õppesisu

- Inimese närvisüsteemi üldine ehitus ja talitus.
- Närviimpulsi moodustumist ja levikut mõjutavad tegurid.
- Keemilise sünapsi ehitus ning närviimpulsi ülekanne.
- Refleksikaar ning erutuse ülekanne lihasesse.
- Närviimpulsside toime lihaskoele ja selle regulatsioon.
- Peaaju eri osade ülesanded.
- Kaasasündinud ja omandatud refleksid.
- Inimese närvisüsteemiga seotud levinumad puuded ja haigused ning närvisüsteemi kahjustavad tegurid.
- Elundkondade talitluse neutraalne ja humoraalne regulatsioon.
- Inimese sisekeskkonna stabiilsuse tagamise mehhanismid.
- Ülevaade inimorganismi kaitsemehhanismidest, immuunsüsteemist ja levinumatest häiretest.
- Seede-, eritus- ja hingamiselundkonna talitus vere püsiva koostise tagamisel.
- Inimese energiavajadus ning termoregulatsioon.

Õpitulemused

- 1) seostab inimese närvisüsteemi osi nende talitlusega;
- 2) analüüsib eri tegurite mõju närviimpulsi tekkes ja levikus;
- 3) seostab närvisüsteemiga seotud levinumaid puudeid ja haigusi nende väliste ilmingutega;

- 4) omandab negatiivse hoiaku närvisüsteemi kahjustavate ainete tarbimise suhtes;
- 5) selgitab inimorganismi kaitsesüsteeme ning immuunsüsteemi tähtsust;
- 6) koostab ning analüüsib skemaatilisi jooniseid ja mõistekaarte neuraalse ja humoraalse regulatsiooni osa kohta inimorganismi talitluste kooskõlastamises;
- 7) selgitab vere püsiva koostise tagamise mehhanisme ja selle tähtsust;
- 8) kirjeldab inimese termoregulatsiooni mehhanisme ning nendevahelisi seoseid.

Praktilised tööd ja IKT rakendamine

- Närviimpulsi teket ja levikut mõjutavate tegurite uurimine arvutimudeliga
- Uurimuslik töö välisärritajate mõjust reaktsioonijale
- Uurimuslik töö füüsilise koormuse mõjust organismi energiavajadusele

III KURSUS

1. Molekulaarbioloogilised põhiprotsessid

Õppesisu

- Organismi tunnuste kujunemist mõjutavad tegurid.
- Molekulaarbioloogiliste põhiprotsesside
- (replikatsiooni, transkriptsiooni ja translatsiooni) osa päriliku info realiseerumises. DNA ja RNA sünteesi võrdlus.
- Geenide avaldumine ja selle regulatsioon, geeniregulatsiooni häiretest tulenevad muutused inimese näitel.
- Geneetilise koodi omadused.
- Geneetilise koodi lahtimõtestamine valgusünteesis.
- Valgusünteesis osalevate molekulide ülesanded ning protsessi üldine kulg.

Õpitulemused

- 1) hindab pärilikkuse ja keskkonnategurite osa organismi tunnuste kujunemisel;
- 2) analüüsib DNA, RNA ja valkude osa päriliku info avaldumises;
- 3) võrdleb DNA ja RNA sünteesi kulgu ning tulemusi;

- 4) hindab geeniregulatsiooni osa inimese ontogeneesi eri etappidel ning väärtustab elukeskkonna mõju geeniregulatsioonile;
- 5) koostab sellise eksperimendi kavandi, mis tõestab molekulaarbioloogiliste põhiprotsesside universaalsust;
- 6) toob näiteid inimese haiguste kohta, mis seostuvad geeniregulatsiooni häiretega;
- 7) selgitab geneetilise koodi omadusi ning nende avaldumist valgusünteesis;
- 8) selgitab valgusünteesi üldist kulgu.

Praktilised tööd ja IKT rakendamine

- Molekulaarbioloogiliste põhiprotsesside uurimine arvutimudeliga
- Geneetilise koodi rakenduste uurimine arvutimudeliga

2. Viirused ja bakterid

Õppesisu

- DNA ja RNA viiruste ehituslik ja talitluslik mitmekesisus, näited ning tähtsus looduses.
Viiruste levik ja paljunemine.
- HIVi organismisisene toime ning haigestumine AIDSi.
- Inimesel levinumad viirushaigused ja haigestumise vältimine.
- Bakterite levik ja paljunemine.
- Viiruste ja bakterite geenitehnoloogilised kasutusvõimalused.
- Geenitehnoloogia rakendamisega kaasnevad teaduslikud, seadusandlikud, majanduslikud ja eetilised probleemid.
- Geneetika ja geenitehnoloogiaga seotud teadusharud ning elukutsed.

Õpitulemused

- 1) selgitab viiruste ehitust ning toob näiteid inimesel esinevate viirushaiguste kohta;
- 2) analüüsib viiruste tunnuseid, mis ühendavad neid elusa ja eluta loodusega;
- 3) võrdleb viiruste ja bakterite levikut ja paljunemist;

- 4) seostab AIDSi haigestumist HIVi organismisisese toimega;
- 5) võrdleb viirus- ja bakterhaigustesse nakatumist, nende organismisisest toimet ja ravivõimalusi ning väärtustab tervislikke eluviise, et vältida nakatumist;
- 6) toob näiteid viiruste ja bakterite geenitehnoloogiliste rakenduste kohta;
- 7) lahendab dilemmaprobleeme geenitehnoloogilistest rakendustest, arvestades teaduslikke, majanduslikke, eetilisi seisukohti ning õigusakte;
- 8) on omandanud ülevaate geneetika ja geenitehnoloogiaga seotud teadusharudest ning elukutsetest.

Praktilised tööd ja IKT rakendamine

- Bakterite mitmekesisuse uurimine
- Bakterite elutegevust mõjutavate tegurite uurimine praktilise töö või arvutimudeliga

3. Pärilikkus ja muutlikkus

Õppesisu

- Pärilikkus ja muutlikkus kui elutunnused.
- Päriliku muutlikkuse osa organismi tunnuste kujunemisel.
- Mutatsioonilise ja kombinatiivse muutlikkuse roll looduses ning inimtegevuses.
- Mittepäriliku muutlikkuse tekkemehhanismid ja tähtsus.
- Päriliku ja mittepäriliku muutlikkuse omavaheline seos inimese näitel.
- Mendeli hübriidiseerimiskatsetes ilmnunud seaduspärasused ja nende rakenduslik väärtus.
- Soo määramine inimesel ning suguliiteline pärandumine.
- Geneetikaülesanded Mendeli seadusest, AB0- ja reesusüsteemi vererühmadest ning suguliitelisest pärandumisest.
- Pärilikkuse ja keskkonnategurite mõju inimese terviseseisundile.

Õpitulemused

- 1) toob näiteid pärilikkuse ja muutlikkuse avaldumise kohta eri organismirühmadel;
- 2) võrdleb mutatsioonilise ja kombinatiivse muutlikkuse tekkepõhjusti ning tulemusi;
- 3) analüüsib modifikatsioonilise muutlikkuse graafikuid;

- 4) hindab pärilikkuse ja keskkonnategurite mõju inimese tunnuste kujunemisel;
- 5) seostab Mendeli katsetes ilmnunud fenotüübilisi suhteid genotüüpide rekombineerumisega
- 6) selgitab inimesel levinumate suguliiteliste puuete geneetilisi põhjusi;
- 7) lahendab geneetikaülesandeid Mendeli seadusest, AB0- ja reesusüsteemi vererühmadest ning suguliitelisest pärandumisest;
- 8) suhtub vastutustundlikult keskkonnategurite rolli inimese puuete ja haiguste tekkes.

Praktilised tööd ja IKT rakendamine

- Praktiline töö keskkonnategurite mõjust reaktsiooninormi avaldumisele
- Päriliku muutlikkuse tekkemehhanismide ja avaldumise uurimine arvutimudeliga

IV KURSUS

1. Bioevolutsioon

Õppesisu

- Evolutsiooniidee täiustumise seos loodusteaduste arenguga.
- Darwini evolutsiooniteooria põhiseisukohad.
- Loodusteaduslikest uuringutest tulenevad evolutsioonitõendid.
- Eri seisukohad elu päritolu kohta Maal.
- Bioevolutsiooni varased etapid ja nüüdisaegsete eluvormide kujunemine.
- Olelusvõitlus, selle vormid.
- Loodusliku valiku vormid ja tulemused.
- Kohastumuste eri vormide kujunemine.
- Mutatsioonilise muutlikkuse, kombinatiivse muutlikkuse, geneetilise triivi ja isolatsiooni osa liigitekkes.
- Makroevolutsiooniliste protsesside – evolutsioonilise mitmekesisustumise, täiustumise ja väljasuremise – tekkemehhanismid ning avaldumisvormid.
- Bioevolutsioon ja süstemaatika.
- Inimlaste lahknemine inimahvidest ning uute tunnuste kujunemine.
- Perekond inimene, selle eripära võrreldes inimahvidega.
- Teaduslikud seisukohad nüüdisinimese päritolu kohta.

- Inimese evolutsiooni mõjutavad tegurid, bioloogiline ja sotsiaalne evolutsioon. Bioevolutsiooni pseudoteaduslikud käsitlused.
- Evolutsiooni uurimisega seotud teadusharud ning elukutsed.

Õpitulemused

- 1) selgitab Darwini evolutsioonikäsitlust;
- 2) toob näiteid loodusteaduslike uuringute kohta, mis tõestavad bioevolutsiooni;
- 3) analüüsib ja hindab erinevaid seisukohti elu päritolu kohta Maal;
- 4) võrdleb loodusliku valiku vorme, nende toimumise tingimusi ja tulemusi;
- 5) analüüsib ning hindab eri tegurite osa uute liikide tekkes;
- 6) analüüsib evolutsioonilise mitmekesistumise, täiustumise ja väljasuremise tekkemehhanisme ning avaldumisvorme,
- 7) hindab bioloogiliste ja sotsiaalsete tegurite osa nüüdisinimese evolutsioonis;
- 8) suhtub kriitiliselt bioevolutsiooni pseudoteaduslikesse käsitlustesse.

Praktilised tööd ja IKT rakendamine

- Olelusvõitluse tulemuste uurimine arvutimudeliga
- Praktiline töö loodusliku valiku tulemustest kodukoha looduses

2. Ökoloogia

Õppesisu

- Abiootiliste ökoloogiliste tegurite mõju organismide elutegevusele.
- Ökoloogilise teguri toime graafiline iseloomustamine ning rakendamise võimalused.
- Biootiliste ökoloogiliste tegurite mõju organismide erinevates kooseluvormides.
- Ökosüsteemi struktuur ning selles esinevad vastastikused seosed.
- Toiduahela peamiste lülide- tootjate, tarbijate ja lagundajate – omavahelised toitumissuhted.
- Iseregulatsiooni kujunemine ökosüsteemis ning seda mõjutavad tegurid.
- Ökoloogilise tasakaalu muutuste seos populatsioonide arvu ja arvukusega.
- Ökoloogilise püramiidi reegli ülesannete lahendamine.

- Biosfääri läbiv energiavoog kui Maal eksisteeriva elu alus.

Õpitulemused

- 1) seostab abiootiliste tegurite toimet organismide elutegevusega;
- 2) analüüsib abiootiliste ja biootiliste tegurite toime graafikuid ning toob rakenduslikke näiteid;
- 3) seostab ökosüsteemi struktuuri selles esinevate toitumissuhetega;
- 4) koostab ning analüüsib skemaatilisi jooniseid ja mõistekaarte toitumissuhete kohta ökosüsteemis;
- 5) selgitab iseregulatsiooni kujunemist ökosüsteemis ning seda ohustavaid tegureid;
- 6) hindab antropogeense teguri mõju ökoloogilise tasakaalu muutumisele ning suhtub vastutustundlikult ja säästvalt looduskeskkonda;
- 7) lahendab ökoloogilise püramiidi reegli ülesandeid;
- 8) koostab ja analüüsib biosfääri läbiva energiavoo muutuste skemaatilisi jooniseid.

Praktilised tööd ja IKT rakendamine

- Uuring abiootiliste tegurite mõjust populatsioonide arvule või arvukusele
- Ökosüsteemi iseregulatsiooni uurimine arvutimudeliga

3. Keskkonnakaitse

Õppesisu

- Liikide hävimist põhjustavad antropogeensed tegurid ning liikide kaitse võimalused.
- Bioloogilise mitmekesisuse kaitse vajadus ja meetmed.
- Loodus- ja keskkonnakaitse nüüdisaegsed suunad Eestis ja maailmas.
- Eesti keskkonnapoliitikat kujundavad riiklikud kokkulepped ja riigisisised meetmed.
- Säästva arengu strateegia rakendumine isiklikul, kohalikul, riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil.
- Looduskaitse seadusandlus ja korraldus Eestis.
- Teaduslike, majanduslike, eetilismoraalsete seisukohtadega ning õigusaktidega arvestamine, lahendades keskkonnaalaseid dilemmaprobleeme ning langetades otsuseid.
- Kodanikuaktiivsusele tuginevad loodus- ja keskkonnakaitsemeetmed.

Õpitulemused

- 1) analüüsib inimtegevuse osa liikide hävimises ning suhtub vastutustundlikult enda tegevusse looduskeskkonnas;
- 2) selgitab bioloogilise mitmekesisuse kaitse olulisust;
- 3) väärtustab bioloogilist mitmekesisust ning teadvustab iga inimese vastutust selle kaitses;
- 4) teadvustab looduse, tehnoloogia ja ühiskonna vastastikuseid seoseid ning põhjendada säästva arengu tähtsust isiklikul, kohalikul, riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil;
- 5) selgitab Eesti „Looduskaitseaduses” esitatud kaitstavate loodusobjektide jaotust ning toob näiteid;
- 6) väärtustab loodus- ja keskkonnahoidu kui kultuurinähtust;
- 7) lahendab kohalikele näidetele tuginevaid keskkonnaalaseid dilemmaprobleeme, arvestades teaduslikke, majanduslikke, eetilisi seisukohti ja õigusakte;
- 8) analüüsib kriitiliselt kodanikuaktiivsusele tuginevaid loodus- ja keskkonnakaitselisi suundumusi ja meetmeid ning kujundab isiklike väärtushinnanguid.

Praktilised tööd ja IKT rakendamine

- Väikesemahuline uuring säästva arengu strateegia rakendamises kohalikul tasandil
- Isikliku igapäevase tegevuse analüüs seoses vastutustundliku ja säästva eluviisiga

6. Ettevõtlikkus õpe

Õppetundides õpitu omandamine ja kinnistamine toimub läbi tegevuste. Iga gümnaasiumiklass saab õppeaasta jooksul ettevõtliku tegevuse kogemuse. Töö planeerimisel arvestatakse õpilaste ettepanekuid. Ettevõtlikkus õppe tegevused on kirjeldatud õpetaja töökavas. Osaletakse koolisisestes kui ka erinevates koolivälistes projektides. Täpsemalt kirjeldatakse ettevõtlikkusõpet õpetaja töökavas.

7. Lõiming

Olulisel kohal on aktiivne uurimuslik tegevus.

Väärtuspädevus areneb läbi avastamisrõõmu ja tegutsemisrõõmu. Arendatakse huvi loodusteaduste vastu, süvendatakse säästlikku hoiakut keskkonna suhtes.

Sotsiaalne pädevus areneb praktiliste tööde kaudu. Oluline on rühmatöö, ajurünnakud, rollimängud, kriitiliste esseede kirjutamine ja analüüs.

Õpipädevust arendatakse probleemide lahendamise ja uurimusliku õppe rakendamisega.

Matemaatikapädevus kujuneb uurimusliku õppega, kus õpilastel tuleb katseandmeid või vaatlusandmeid esitada tabelina ja arvjoonisena, neid analüüsida, leida seoseid ning siduda arvulisi näitajaid lahendatava probleemiga.

Enesemääratluspädevust arendatakse bioloogi tundides, kus käsitletakse inimese anatoomia, füsioloogia ja tervislike eluviiside teemasid. Selgitatakse individuaalset energiavajadust ja toitumisvajadust.

Ettevõtlikkuspädevust toetavad uurimuslikud tööd ja projektiõpe. Uurimuslik õpe on suunatud sellele, et õpilased õpiksid probleeme nägema, püstitama eesmärgi nende lahendamiseks, leidma iseseisvalt lahendusi ning paindlikult reageerima ideede teostamisel ilmnenud piiratud võimalustele.

Suhtluspädevust arendatakse uurimuslike tööde tulemuste kirjaliku ja suulise esituse, dilemmade ja sotsiaalteaduslike probleemide lahendamise kui ka loodusteadusliku info otsimise ja interpreteerimise kaudu, kasutades nii eestikeelseid kui ka võõrkeelseid teabeallikaid.

8. Läbivad teemad

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine- näidete toomine ja arutelud õpitava rakendustest igapäevaelus ning bioloogiaga seotud elukutsete tundma õppimine.

Keskkond ja jätkusuutlik areng- bioloogial on kandev roll keskkonnas toimivate protsesside käsitlemisel. Läbiv teema toetab valmisoleku kujunemist tegeleda keskkonnaküsimustega kriitiliselt mõtleva kodanikuna nii isiklikul, ühiskondlikul kui ka ülemaailmsel tasandil.

Väärtused ja kõlblus- bioloogiat õppides kujunevad keskkonda ja jätkusuutlikku arengut väärtustavad hoiakud.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus- kodanikualgatuse ja ettevõtlikkuse arendamine toimub koos ettevõtlikkuspädevuse arendamisega erinevate probleemide määratlemisel, lahendusstrateegiate leidmisel ja lahendamisel. Kodanikualgatust toetavad aktiivsed õppemeetodid, näiteks väitlused, rollimängud ja projektõpe. Bioloogia toetab läbivat teemat keskkonnateemade õpetamise kaudu. Kodanikuõiguste ja kodanikukohustuste tunnetamine seostub keskkonnaküsimustega.

Teabekeskond- leiab käsitlemist teabeallikatest info kogumisega.

Tehnoloogia ja innovatsioon- rakendub bioloogia õppimisel IKT rakendamise kaudu aineõpetuses. Bioloogia ainekavas on esitatud võimalused IKT kasutamiseks bioloogia õppimisel, sh uurimuslike tööde tegemiseks.

Tervis ja ohutus- eksperimentaalsete töödega kujundatakse õpilastes turvalisi tööviise, et vältida riske ja soodustada adekvaatset käitumist õnnetuse korral. Õpilasel kujuneb arusaam tervislikest eluviisidest nii informatiivsel kui ka väärtushinnangulisel tasandil.

Kultuuriline identiteet- väärtustatakse Eestiga seotud loodusteadlasi ja nende töid ning kujundatakse sallivust erinevate rahvaste ja kultuuride suhtes.

9.Hindamine

Hindamisel lähtutakse Kiviõli I keskkooli gümnaasiumi riikliku õppekava hindamiskorraldustest ja hindamisjuhendist. Hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust ainekavas taotletud õpitulemustele. Õpitulemusi hinnatakse sõnaliste hinnangute ja numbriliste hinnetega. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Õpitulemuste kontrollimise vormid on mitmekesised ning vastavuses õpitulemustega. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse, mis hindamisvahendeid kasutatakse ning mis on hindamise kriteeriumid.

Gümnaasiumi bioloogias jagunevad õpitulemused kahte valdkonda:

- 1) mõtlemistasandite arendamine bioloogia kontekstis
- 2) uurimuslikud ja otsuste langetamise oskused.

Nende suhe hinde moodustumisel on eeldatavalt 70% ja 30%. Madalamat ja kõrgemat järku mõtlemistasandite arengu vahetõrge õpitulemuste hindamisel on ligikaudu 40% ja 60%.

Probleemide lahendamisel hinnatavad üldised etapid on

- 1) probleemi kindlaksmääramine,
- 2) probleemi sisu avamine,
- 3) lahendusstrateegia leidmine,
- 4) strateegia rakendamine ning
- 5) tulemuste hindamine.

Mitme samaväärse lahendiga probleemide (nt dilemmaprobleemide) puhul lisandub neile otsuse tegemine. Dilemmaprobleemide lahendust hinnates arvestatakse, mil määral on suudetud otsuse langetamisel arvestada eri osaliste argumente.

10. Kasutatav õppekirjandus ja õppevahendid

Õppekirjandus

1. Sarapuu, Tago. Bioloogia gümnaasiumile I osa. –Tartu: Eesti Loodusfoto 2003
2. Viikmaa, Mart; Tartes, Urmas. Bioloogia gümnaasiumile II osa 3. kursus.-Tartu: Eesti Loodusfoto 2008
3. Sarapuu, Tago; Viikmaa, Mart; Puura ,Ivar. Bioloogia gümnaasiumile II osa 4. kursus-Tartu: Eesti Loodusfoto 2006

Õppevahendid

Klass, kus on soe ja külm vesi, valamud, elektripistikud, spetsiaalse kattega töölauad ning infotehnoloogilised ja kommunikatsioonitehnoloogilised demonstratsioonilahendused õpetajale.

4 mobiilset andmete kogumise komplekti põhiseadme ja erinevate sensoritega.

Mikroskoobikaamera, mis on ühendatav mikroskoobi ja binokulaariga.

Füüsiline õpikeskkond

1. Praktiliste tööde läbiviimiseks korraldab kool vajaduse korral õppe rühmades
2. Kool korraldab valdava osa õpet klassis, kus on soe vesi ja külm vesi, valamud, elektripistikud ning IKT vahendid.
3. Kool võimaldab ainekavas nimetatud praktiliste tööde tegemiseks katsevahendid- ja materjalid ning demonstratsioonivahendid.
4. Kool võimaldab sobivad tingimused praktiliste tööde ja demonstratsioonide tegemiseks ning vajalike materjalide kogumiseks ja säilitamiseks.
5. Kool võimaldab kooli õppekava järgi vähemalt kaks korda õpet väljaspool kooli territooriumi (looduskeskkonnas, muuseumis ja /või laboris)
6. Kool võimaldab ainekava järgi õppida arvutiklassis, kus saab teha ainekavas loetletud töid